

ביאורים

על האדם מוטלת עבודה תמידית לתקן ולשכלל את עצמו, וכמו שביאר המהר"ל בפרקים הקודמים, שהנשמה זקוקה לפעולה כדי לצאת אל הפועל. המדרגה בה הוא נמצא בכל עת, מהווה דרך ומעבר למדרגה הבאה אחריה, וכך עד יומו האחרון. ניתן היה לחשוב שמכיוון שהמטרה היא דבקות באלוהים, כל אדם יבחר את הדרך שלו לפי הרגשתו ולפי מה שנראה בעיניו מתאים לאישיותו.

תפיסה זו אינה באמת מקדמת את האדם לאותה מטרה למרות הרגשתו, מכיוון שישנה רק דרך אחת להשיג מטרה זו, והיא דרך קיום המצוות. הבורא יתברך בחכמתו נתן לנו תרי"ג מצוות ובכך הגדיר לנו באופן ברור כיצד היא הדרך לעובדו ובאיזה אופן יתקן האדם את עצמו.

כל אדם נברא הוא יצור חומרי בטבעו. ניתן לראות זאת באופן בולט בחודשיו הראשונים, בהם אין כל ביטוי לצדדים רוחניים ולכישורים שכליים שיש בו, אלא לצרכים חומריים בלבד כמו שינה ואכילה.

כל אדם שלא מפתח את הצד השכלי והרוחני שבו, נשאר תינוק במובן מסוים. כדי לרומם את האדם משפלות החומר ולגרום לו להצליח להגיע למטרות עליונות הרבה יותר, נתן הקב"ה לאדם את המצוות, ורק מכיוון שמצוות אלו ניתנו לנו על-ידי הבורא בעצמו, יש בהן את הכוח להשפיע. ממילא כל דרך אחרת שהאדם מעלה מדעתו חסרת השפעה ומשוללת מעיקרה.

מכיוון שמקור המצוות הוא מהקב"ה עצמו, ברור הוא שמספרן וחילוקן לשתי קטגוריות - "עשה" ו"לא תעשה" הוא בעל משמעות עמוקה, שאותה מבאר המהר"ל בהמשך.

הרחבות

• איך המצוות מרוממות את האדם

וְכַאֲשֶׁר הָאָדָם עוֹשֶׂה הַמִּצְוָה שֶׁהִשְׁכֵּל מְחַיֵּב, הָרִי בָּזָה יִצְאָה נִפְשׁוֹ מִן הַטֶּבַע הַחֲמִרִית וְדָבְקָה בְּשִׁכְלִי. סֵפֶר הַעֵיִקְרִים מוֹנֵה שְׁלוֹשָׁה סוּגֵי דַתּוֹת: א. טַבְעִית. ב. נִימוּסִית. ג. אֱלֹהִית. הַדַּתּוֹת הַטַּבְעִיּוֹת וְהַנִּימוּסִיּוֹת הֵן דַּתּוֹת שְׁכוּלּוֹת מוֹסֵר טַבְעִי וְכִלְלִים לְתִיקוֹן הַחִבְרָה, בְּעוֹד מִטַּרַת הַדַּת הָאֱלֹהִית הַיָּא: "לְהִישִׁיר הָאֲנָשִׁים אֶל הַשְּׂגַת הַהַצְלָחָה הָאֲמִתִּיּוֹת שֶׁהִיא הַצְּלָחַת הַנַּפֶּשׁ וְהַהֲשָׁאוֹת הַנַּחֲצִי וְתִרְאָה לָהֶם הַדְּרָכִים שֶׁיִּלְכוּ בַּהֲגַעְתָּה וְתוֹדִיעַ לָהֶם הַטּוֹב הָאֲמִתִּי כִּדִּי שִׁישְׁתַּדְּלוּ בַּהֲשַׁגְתּוֹ וְתוֹדִיעַ לָהֶם גַּם כֵּן הַרְעַ הָאֲמִתִּי כִּדִּי שִׁישְׁמְרוּ מִמֶּנּוּ" [סֵפֶר הַעֵיִקְרִים א, ז]. לְפִי דְבָרָיו, מִטַּרַת הַמִּצְוֹת הַיָּא לְרוֹמֵם אֶת הַנַּפֶּשׁ כִּדִּי לְהַגִּיעַ לְדַבְּקוֹת בָּה'. זוֹהִי "הַהַצְּלָחָה הָאֲמִתִּית" בְּעוֹלָם הַזֶּה.

דְּבָרֵי רַבְנֵנוּ בַּחֲיִי עַל הַתּוֹרָה אֲנִי מוֹצֵאִים הַסֵּבֵר לְדַבֵּר: "הַקְּדוּשָׁה הַזֹּאת לְיִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִשָּׂאֵר הָעוֹבְדֵי גִילּוּלִים אֵינָה אֵלָּא בְּמַעֲשֵׂה הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, כִּי עִם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת יִתְחַקֵּק כּוֹחַ הַשִּׁכְלֵי וְיַחְלוּשׁ כּוֹחַ הַתְּאוּוֹת. וְיִדְוַע כִּי הַתְּאוּוֹה חֲזָקָה בְּטַבְעָה וְהֵנָּה הִיא בְּאֵדָם קוֹדֶמֶת לְשִׁכְלוֹ, כִּי הַתְּאוּוֹה מוֹטַבֵּעַת בּוֹ מִתְחִילַת נְעוּרָיו... וְיֵשׁ לָהּ מְחִזְקִים וְעוֹזְרִים רַבִּים, וְהֵם הַמְּאֲכִלִים וְשָׂאֵר הַתְּאוּוֹת הַגִּשְׁמִיּוֹת, וְהַשִּׁכְלֵי שֶׁהוּא עֵצֶם רֹחַנִי וְהוּא נִגְזֵר מִן הָעוֹלָם הָעֲלִיּוֹן הוּא נִכְרִי בְּעוֹלָם הַגּוֹפּוֹת הָעֵבִים וְהַגִּסִּים..." [וִיקְרָא יא, מֵד]. מְדַבְּרָיו עוֹלָה הַסֵּבֵר שְׁכִלִי לְכָךְ שֶׁהַמִּצְוֹת מְסִיעוֹת בִּידְיָנוּ הַיְדִבְקָ בָּה'. עַל יְדֵי קִיּוּמָן אֲנִי יְכוּלִים לְהַתְנַתֵּק מֵהַטַּבֵּעַ הַגּוֹפְנִי וְלִשְׁלוֹט עַל מַעֲשֵׂינוּ. דְּבָרִים אֵלּוֹ דּוֹמִים לְדְבָרֵי הַמְּהַר"ל בּוֹ עִסְקָנוּ.

(להרחבה נוספת: כד הקמח א-ב)

שאלות לדין

על פי דברי המהר"ל בפרקים הקודמים, מדוע ה'שכל האלוהי' שלנו מחייב אותנו לקיים מצוות?

מה אנו לומדים מכך שמספר המצוות איננו סתמי? איך זה משנה את היחס שלנו למצוות?

לעילוי נשמת אילה בת ר' חנא מנחם ז"ל

פרק ד

נושא הפרק: מצוות עשה ולא תעשה תפקידן ומנין

הַדְּרָכִים וְהַפְּעֻלּוֹת אֲשֶׁר הֵם מְבִיאִים אֶל הַהַצְּלָחָה, הֵם מִצְוֹת הַתּוֹרָה, שֶׁבְּזוּלָתָם! הִיָּה נִשְׁאָר בְּכַח, כְּמוֹ שִׁיתְּבָאָר עוֹד. וְהֵם (הֵם) כְּמוֹ הַחֶבֶל שֶׁמַּעֲלִין אֶת הָאָדָם מִבּוֹר הַתְּחִתִּיּוֹת, הוּא הָעוֹלָם הַשִּׁפְלֵי, אֶל עוֹלָם הָעֲלִיּוֹן, לְהוֹשִׁיב אוֹתוֹ עִם הַמְּלֹאךָ ה' צְבָאוֹת עֵינָּן וְכְמוֹ שִׁיתְּבָאָר עֵינָּן זֶה. כִּי הַמִּצְוֹת הֵם צְרוּף הָאָדָם מִן הַגִּשְׁמִיּוֹת, עַד שֶׁאֵין הָאָדָם טַבְעִי חֲמִרִי בְּעַל הַיּוֹהֵ וְהַפְּסוֹד, כְּמוֹ שֶׁהֵם הַדְּבָרִים הַטַּבְעִיִּים הַחֲמִרִיִּים.

כִּי כָּל הַמִּצְוֹת מְחַיֵּב אוֹתָם הַשִּׁכְלֵי שֶׁכָּף וְכָף יַעֲשֶׂה. וְכַאֲשֶׁר הָאָדָם עוֹשֶׂה הַמִּצְוָה שֶׁהִשְׁכֵּל מְחַיֵּב, הָרִי בָּזָה יִצְאָה נִפְשׁוֹ מִן הַטֶּבַע הַחֲמִרִית וְדָבְקָה בְּשִׁכְלִי*, כִּי הַשִּׁכְלֵי הָאֱלֹהִי מְחַיֵּב הַמִּצְוָה. וְזֶהוּ צְרוּף וְזָכוּף נִפְשִׁי כְּמוֹ שִׁיתְּבָאָר.

וּמִסְפַּר הַמִּצְוֹת שֶׁבָּהֶם נִפְשׁוֹ יִצְאָה מְאֻפְּלָה לְאוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁאֲמָרוּ זְכָרוֹנָם לְבְּרַכָּה בְּסוּף מִכּוֹת (כג, א): דַּרְשׁ רַבִּי שְׁמַלְאִי: תְּרִי"ג מִצְוֹת נִתְּנוּ לוֹ לְמֹשֶׁה, שִׁס"ה לֹא תַעֲשֶׂה, כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחֲמָה, רמ"ח עֲשֶׂה כְּמִנְיַן אַבְרָיו שֶׁל אָדָם. אָמַר רַב הַמְּנוּנָא: מֵאֵי קָרָא? תּוֹרָה צְוָה לָנוּ מִשֶּׁה מוֹרְשָׁה, תּוֹרָה בְּגִימְטְרִיאַ הַכִּי הָיוּ? תּוֹרָה שִׁית מֵאָה וְחָד סְרִי הָיוּ, אֲנִכִּי וְלֹא יְהִיָּה לָךְ מִפִּי הַגְּבוּרָה? שְׁמַעְנִים, עַד כָּאֵן. וְאֵין סַפֵּק שֶׁאֵין מִסְפָּרָם וּמִנְיָנָם שֶׁל הַמִּצְוֹת הָאֱלֹהִיּוֹת בְּמִקְרָה. כִּי אֵין מִקְרָה לְכְמוֹ דְּבָרִים אֵלּוֹ הָאֱלֹהִיִּים.

וְעוֹד, שֶׁלֹּא תֵּלֶה הַמִּסְפָּר בְּמִקְרָה קְרָה, רַק שֶׁאֲמָר עַל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁהֵם כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחֲמָה. וּמִסְפַּר מִצְוֹת עֲשֶׂה כְּמִסְפַּר אֵיבְרָיו שֶׁל אָדָם. וְמֵה עֵינָיִם לְדְבָרִים אֵלּוֹ? וְאֵם נֹאמַר כִּי מִסְפַּר מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה שִׁס"ה, שֶׁמִּזְהִירִין אֶת הָאָדָם בְּכָל יוֹם שֶׁלֹּא לְעֵבֵר לֹא תַעֲשֶׂה, וּמִצְוֹת עֲשֶׂה רמ"ח שֶׁמִּזְהִירִים אֶת הָאָדָם שֶׁבְּכָל אֵיבְרָיו יַעֲשֶׂה הַמִּצְוֹת אֵם כֵּן גַּם הִיָּה אֲפָשָׁר שִׁיְהִיָּה בְּהַפֵּךְ זֶה, מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה רמ"ח שֶׁמִּזְהִירִים כָּל אֵיבְרָיו שֶׁל אָדָם שֶׁלֹּא יַעֲבֵר לֹא תַעֲשֶׂה, וּמִצְוֹת עֲשֶׂה שִׁס"ה שֶׁמִּזְהִירִין כָּל יוֹם שֶׁיַּעֲשֶׂה הַמִּצְוֹת. וּמְכַל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יְהִיָּה דְּבָר זֶה רַק רְמוֹ, וְאֵין רְאוּי בְּדְבָרִים הָאֱלֹהִיִּים שֶׁנִּמְצָאִים כָּף לְעַצְמָם! וְלָכֵף הַמֵּאָמֵר הַזֶּה מִן הַמִּצְוֹת הַעֲמֻקִּים.

הַדְּרָךְ הַמְּבִיאָה אֶת הָאָדָם לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, הִיא בְּאֲמַצְעוֹת מִצְוֹת הַתּוֹרָה, מְבַלְעֵדִיהֶן הִיָּה הָאָדָם נִשְׂאֵר בְּכַח וְלֹא הִיָּה מְנוּעָה אֶל שְׁלֵמוֹתוֹ, וְדַבֵּר זֶה יִתְבָּאֵר עוֹד בַּהַמְּשָׁךְ. מִצְוֹת הַתּוֹרָה הֵן כְּמוֹ חֶבֶל הַמַּעֲלָה אֶת הָאָדָם מִבּוֹר עֵמוּק - הוּא עוֹלָמָנוּ הַחֲמוּרִי עַד שֶׁמְבִיאָו לְקִרְבַּת הַמֶּלֶךְ ה' צְבָאוֹת. הַמִּצְוֹת מְסַתְּרוֹת אֶת הָאָדָם מִהַחֲמוּרִיּוֹת, עַד אֲשֶׁר הוּא נַעֲשֶׂה לֹא מוֹגְבֵל וְלֹא סוּפִי.

כֹּל הַמִּצְוֹת, מִתְחַיֵּב הָאָדָם בְּקִיּוּמָן מְגִזִּירַת הַבּוֹרָא. כְּשֶׁעוֹשֶׂה הָאָדָם אֶת הַמִּצְוָה שֶׁחִיּוֹב הַבּוֹרָא הוּא פּוֹרֵשׁ מְעוֹלָם הַחֲמוּר וְדַבֵּק בְּעוֹלָם רֹחַנִי, כִּי חִיּוֹב מִצְוָה זֶה בֹּא לוֹ מְעוֹלָם רֹחַנִי, הֵינּוּ מֵהַשִּׁכְלֵי הָאֱלֹהִי. וְבוֹה מְזַכַּכַת נִפְשׁוֹ מִן הַחֲמוּר.

מִסְפַּר הַמִּצְוֹת שֶׁבְּאֲמַצְעוֹתָן יוֹצֵאת נִפְשׁ הָאָדָם מֵאֻפְּלָה לְאוֹרָה הֵינּוּ תְּרִי"ג, כְּמוֹ שֶׁאֲמָרוּ חַכְמִים בְּסוּף מִסְכַּת מִכּוֹת: דַּרְשׁ רַבִּי שְׁמַלְאִי: תְּרִי"ג מִצְוֹת נִתְּנוּ לוֹ לְמֹשֶׁה, שִׁס"ה לֹא תַעֲשֶׂה, כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחֲמָה וְרמ"ח עֲשֶׂה כְּמִנְיַן אַבְרָיו שֶׁל אָדָם. אָמַר רַב הַמְּנוּנָא: מֵאִיזָה פְּסוּק נִלְמַד דְּבַר זֶה? עוֹנֵה הַגְּמָרָא: תּוֹרָה צְוָה לָנוּ מִשֶּׁה מוֹרְשָׁה. שְׁאוֹלַת הַגְּמָרָא: וְכִי תּוֹרָה בְּגִימְטְרִיָּה הִיא תְּרִי"ג, וְהִי הִיא רַק שֶׁשׁ מֵאוֹת וְאַחַת עֶשְׂרֵה? וְהִיא עוֹנֵה: 'אֲנִכִּי' וְלֹא יְהִיָּה לָךְ מִפִּי הַגְּבוּרָה [הַקְּב"ה] שְׁמַעְנִים וְלֹא מִפִּי מִשָּׁה. אֵין סַפֵּק שֶׁמִּסְפַּר הַמִּצְוֹת אֵינוֹ מְקַרֵּי, כִּי אֵין מְקִרְיֹת לְדְבָרִים אֱלֹהִיִּים בְּעִלְי מִשְׁמַעוֹת כְּמִצְוֹת הַתּוֹרָה.

וְעוֹד, גַּם חו"ל לֹא אֲמָרוּ אֶת מִסְפַּרְן שֶׁל הַמִּצְוֹת כְּמִנְיַן מְקַרֵּי, אֵלָּא תֵּלּוּ אֶת מִנְיַן מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה בִּימּוֹת הַחֲמָה, וְאֵת מִצְוֹת הָעֲשֶׂה בְּמִסְפַּר אַבְרֵי הָאָדָם. וְיֵשׁ לְשִׂאוֹל: מֵהוּ הַקֶּשֶׁר בֵּין אֵלּוֹ לְמִנְיַן הַמִּצְוֹת? אֵין לּוֹמֵר שְׁכוּנוֹת חו"ל הִיא שְׁכִיבְכוֹל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה מִסְפָּרָם כְּמִנְיַן הַיָּמִים, שְׁמִזְהִירִים אֶת הָאָדָם שֶׁבְּכָל יוֹם לֹא יַעֲבֹר עֲבִירוֹת, וּמִנְיַן מִצְוֹת הָעֲשֶׂה כְּמִנְיַן אַבְרָיו שֶׁל אָדָם, שְׁמִזְהִירִים אֶת הָאָדָם שֶׁבְּכָל אַבְרָיו יְקִיִּים מִצְוֹת. כִּי אֲפָשָׁר הִיָּה לּוֹמֵר גַּם לְהַפֵּךְ, שֶׁמִּנְיַן מִצְוֹת הֵלֵא תַעֲשֶׂה רמ"ח שְׁמִזְהִירִים כָּל אַבְרָיו מִלְּעִבּוֹר עֲבִירָה, וּמִנְיַן מִצְוֹת הָעֲשֶׂה שִׁס"ה כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחֲמָה, שְׁמִזְהִירִים שֶׁבְּכָל יוֹם יַעֲשֶׂה מִצְוֹת. בּוֹדֵאֵי שְׁדַבְּרִים אֵלּוֹ רַק רְמוֹ, כִּי דְבָרִים אֵלּוֹ שֶׁהֵם עֲנִיִּינִים אֱלֹהִיִּים שְׁמִזְהִירִים לְהִיּוֹת נִתְּלִים בְּדְבָרִים מְהוּתִיִּים וְלֹא בְּרַמְזִים קְלוּשִׁים. הַמְּסַקְנָה הָעוֹלָה מְדַבְּרִים אֵלּוֹ שֶׁמֵּאֲמַר זֶה שִׁיךְ לְמֵאֲמָרִים בְּעִלְי עוֹמֵק.

המצוות מעלות את האדם מן הטבעי אל הרוחני

מקור המצוות הוא השכל האלוקי, לכן המצוות מעלות את האדם אל הקב"ה

מנין תרי"ג המצוות, רמ"ח עשה ושס"ה לית אינו במקרה

מדוע רמ"ח מצוות לית דווקא כנגד אברי האדם, ושס"ה מצוות עשה דווקא כנגד ימות החמה?

